

De bul van Paus Sixtus V

De eerste jaren van de onafhankelijkheidsstrijd van de Nederlanden waren voor Nijmegen roerige tijden. Kwam in 1570 nog Anna van Oostenrijk, de toekomstige bruid van Philips II, enige tijd doorbrengen op de Valkhofburcht, in de jaren erna vindt ook hier de onafhankelijkheidsstrijd plaats. Nijmegen is enkele malen overgegaan van Paapsen naar Staatsen.

Pacificatie van Gent

De Reformatie kreeg aanvankelijk beperkte aanhang in de stad. De vernielingen tijdens de beeldenstorm, die op 24 september 1566 Nijmegen bereikte, bleven beperkt. Het kwam wel tot gevechten tussen katholieken en protestanten. De Gelderse stadhouder Karel van Brimeu moest op 19 oktober de stad met soldaten bezetten om de rust te herstellen. Voorlopig bleven de katholieken aan de macht. Protestanten werden vervolgd en sommigen moesten vluchten. In 1574 rukten Lodewijk en Hendrik van Nassau, broers van Willem van Oranje, met een leger op vanuit 'Duitsland' naar Nijmegen, maar werden in de slag op de Mookerheide verslagen en gedood. In 1576 gingen de Spaanse soldaten muiten en hielden vooral in Antwerpen vreselijk huis. De schok die dit teweegbracht dreef katholieken en protestanten in elkaars armen en leidde tot het sluiten van de Pacificatie van Gent, die ook Nijmegen ondertekende. De Pacificatie bepaalde dat op Holland en Zeeland na de Nederlanden katholiek zouden blijven.

Aflaat

Nijmegen vroeg in 1578 Willem van Oranje om stadhouder van Gelre te worden, maar omdat dit onverenigbaar was met zijn stadhouderschap voor Holland en Zeeland, stelde hij zijn broer Jan van Nassau voor. Het bleek al gauw dat deze uit was op de protestantisering van Gelre en op 2 januari 1579 grepen de hervormden de macht in de Nijmeegse magistraat. De roomsen werden eruit gezet.

Op 6 maart 1585 viel de stad weer in Spaanse handen. De katholieke meerderheid opende de stadspoorten voor het leger van Claudius van Berlaymont, de koningsgezinde stadhouder van Gelre. Hoewel de Nijmegenaren vroegen om geloofsvrijheid voor de protestanten, weigerde landvoogd Alexander Farnese dit, maar protestanten kregen twee jaar de tijd om ofwel de stad te verlaten, ofwel terug te keren tot het katholieke geloof.

In het Gemeente-archief van Nijmegen is een tekst gevonden die door de toenmalige Paus Sixtus V in 1586 gestuurd is aan de inwoners van Nijmegen, parochianen van de Stevenskerk, bij gelegenheid van hun terugkeer naar het Spaanse, katholieke, gezag. In zijn bericht spoort Sixtus V de Nijmegenaren aan hun geloof te beleven door een bezoek te brengen aan de Stevenskerk, en beloont hen met een volle aflaat : de kwijtschelding voor God van tijdelijke straffen (penitentie) voor zonden die, wat de schuld betreft, reeds vergeven werden.

De bul uit het archief van Nijmegen is niet helemaal duidelijk. De heren J van Banning SJ en J. Brouliae hebben de tekst grondig bestudeerd en na vergelijking van dezelfde bron uit het archief van de Jezuïeten hebben zij de tekst als volgt verbeterd.

Transcriptie van de bul

1 Sixtus episcopus servus servorum dei universis Christifidelibus praesentes litteras inspecturis salutem et apostolicam benedictionem. Omnipotentis et aeterni dei inscrutabilis et immensa altitudo providentiae nobis, licet immeritis, ecclesiae suae gubernacula regenda commisit et non modo oves pascendi onus tradidit, sed cibum opportune praeparavit illiusque dispensationem curae nostrae demandavit, ut Christifidelium esca spiritualium alimentorum, indulgentiis videlicet et peccatorum remissionibus, ad 5 dei cultum et salutaria opera alliciamus, quibus supernae beatitudinis praemia consequi mereantur. Cupientes igitur ut ecclesia sancti Stephani oppidi Neomagensis Ruremondensis diocesis, ad quam sicut accepimus venerabilis frater noster Wilhelmus Episcopus Ruremondensis singularem gerit devotionis affectum, congruis frequentetur honoribus et Christifideles ipsi eo libentius ad illam devotionis causa confluent, quo uberius caelestis gratiae dono conspexerint se esse refectos, de eiusdem omnipotentis dei misericordia ac beatorum Petri et Pauli Apostolorum eius auctoritate confisi omnibus et singulis utriusque sexus Christifidelibus vere paenitentibus 10 et confessis ac sacra comunione refectis, qui dictam ecclesiam a primis vespersis festivitatum eiusdem sancti Stephani mensis decembris et Annunciationis beatae Mariae Virginis usque ad occasum solis dierum singularum festivitatum huiusmodi devote visitaverint et

ibi ad deum preces pro vestro et Romani Pontificis pro tempore existentis ac sedis apostolicae felici statu et conservatione necnon sanctae Romanae ecclesiae et fidei Catholicae exaltatione illiusque inimicorum depressione ac inter Christianos principes servanda pace, concordia et unione vel alias, prout unicuique suggeret devotio, effunderint, quibus diebus praedictis id pro tempore fecerint, 15 plenariam omnium et singulorum peccatorum suorum indulgentiam et remissionem apostolica auctoritate, tenore presentium, misericorditer in domino concedimus et elargimur praesentibus perpetuis futuris temporibus duraturis. Volumus autem quod si eidem ecclesiae aliqua alia indulgentia perpetuo vel ad certum tempus nondum elapsum duratura per nos concessa fuerit eadem presentes litterae nullae sint. Datum Romae apud Sanctum Petrum Anno incarnationis dominicae Millesimo quingentesimo octuagesimo sexto, Quarto idus Julii Pontificatus nostri Anno Secundo

Vertaling van de bul

Dhr. Van Banning S.J. heeft de tekst als volgt vertaald:

(r.1a-b) Sixtus, bisschop, dienaar van de dienaren Gods, wenst aan alle Christengelovigen, die het huidige schrijven zullen lezen, (r.2a-b) heil en de apostolische zegen toe. De ondoorgroendelijke en ontzaglijke grootte van de Voorzienigheid van de almachtige en eeuwige God heeft aan ons, al zijn we het niet waardig, opgedragen het roer (r.3a-b) van zijn kerk te besturen, en niet alleen de last opgelegd om de schapen te weiden, maar ook op een geschikte manier een spijs bereid en de verdeling (r.4a-b) daarvan aan onze zorg opgedragen (vgl. Luc.12,42), opdat wij met het voedsel van de geestelijke voedingsstoffen van de Christengelovigen, namelijk met kwijtschelding en vergeving van zonden, [hen] tot (r.5a-b) de eredienst van God en heilzame werken aanlokken, waarmee zij verdienen om de prijs van de hemelse zaligheid te verwerven.

Aangezien wij daarom begeren, dat de kerk (r.6a-b) van de heilige Stephanus in de stad Nijmegen, behorend tot het bisdom Roermond, waarvoor, zoals wij hebben vernomen, onze eerbiedwaardige broeder Wilhelmus [Lindanus], de bisschop van (r.7a-b) Roermond, bijzondere gevoelens van devotie koestert, met de juiste plichtplegingen bezocht wordt en dat de Christengelovigen des te liever naar haar (r.8a-b) toestromen om er stichting te vinden, aangezien zij zullen merken dat zij nog overvloediger met de gave van de hemelse genade zullen worden gesterkt, verlenen wij met ons apostolische gezag, overeenkomstig dit schrijven, vol erbarmen in de Heer (r.15b-16a), (r.8b) vertrouwend op de barmhartigheid van diezelfde almachtige (r.9a-b) God en op het gezag van de heiligen Petrus en Paulus, zijn apostelen, aan alle Christengelovigen en aan ieder van hen afzonderlijk, van beiderlei kunne, die zich waarlijk bekeren (r.10a-b) en biechten en door de heilige communie gesterkt zijn, wanneer zij de voornoemde kerk, vanaf het begin van de eerste vespers van zowel het feest van die zelfde heilige Stephanus in de maand (r.11a-b) december, als ook van het feest van de Boodschap aan de Maagd Maria [op 25 maart] tot aan het ondergaan van de zon op de dag van de beide feesten, op een dusdanige devote manier zullen (r.12a-b) bezoeken en wanneer zij daar tot God gebeden zullen verrichten (uit r. 14b) voor de gelukkige staat en het behoud van u zelf (*is dit de bisschop?*) en van de Romeinse paus, die er op dat moment is, en van de Apostolische Stoel (r.13a-b) en tevens voor de verheffing van de heilige Roomse kerk en van het katholieke geloof en voor de onderdrukking van haar vijanden en voor de vrede, endracht en eenheid, (r.14a-b) die onder de christelijke vorsten bewaard dient te worden, of op een andere manier (gebeden zullen verrichten), naar gelang het bij eenieder zijn devotie doet opkomen, waarmee zij zich op de genoemde dagen op de vastgestelde tijden zullen bezighouden, (r.15a-b) een volledige aflat voor al hun zonden en voor iedere zonde van hen in het bijzonder en de vergiffenis daarvan, (voor de rest van 15b en het begin van 16a-b zie boven) en wij schenken dit voor de huidige tijd, waarbij dit zal blijven voortduren in de tijden die nog komen.

Wij willen echter dat, indien aan dezelfde kerk de een of andere (r.17a-b) verschillende aflat, die voor altijd of voor een bepaalde tijd, die nog niet afgelopen is, moet duren, door ons geschonken zou zijn, deze brief, die nu in uw handen ligt, volkomen zijn kracht verliest.

(r.18a-b) Gegeven te Rome bij de Sint Pieter, in het jaar van de Incarnatie van de Heer 1586, op de twaalfde juli (de idus van Juli valt op de 15e; inclusief geteld 4 dagen tevoren geeft dit de 12e),

(r.19a) in het tweede jaar van ons pontificaat.

Achter elkaar geschreven luidt de tekst als volgt:

Sixtus, bisschop, dienaar van de dienaren Gods, wenst aan allen Christengelovigen, die het huidige schrijven zullen lezen, heil en de apostolische zegen toe. De ondoorgroendelijke en ontzaglijke grootte van de Voorzienigheid van de almachtige en eeuwige God heeft aan ons, al zijn we het niet waardig, opgedragen het roer van zijn kerk te besturen, en niet alleen de last opgelegd om de schapen te weiden, maar ook op een geschikte manier een spijs bereid en de verdeling daarvan aan onze zorg opgedragen (vgl. Luc.12,42), opdat wij met het voedsel van de geestelijke voedingsstoffen van de Christengelovigen, namelijk met kwijtschelding en vergeving van zonden, [hen] tot de eredienst van God en heilzame werken aanlokken, waarmee zij verdienen om de prijs van de hemelse zaligheid te verwerven. Aangezien wij daarom begeren, dat de kerk van de heilige Stephanus in de stad Nijmegen, behorend tot

het bisdom Roermond, waarvoor, zoals wij hebben vernomen, onze eerbiedwaardige broeder Wilhelmus [Lindanus], de bisschop van Roermond, bijzondere gevoelens van devotie koestert, met de juiste plichtplegingen bezocht wordt en dat de Christengelovigen des te liever naar haar toestromen om er stichting te vinden, aangezien zij zullen merken dat zij nog overvloediger met de gave van de hemelse genade zullen worden gesterkt, verlenen wij met ons apostolische gezag, overeenkomstig dit schrijven, vol erbarmen in de Heer, vertrouwend op de barmhartigheid van diezelfde almachtige God en op het gezag van de heiligen Petrus en Paulus, zijn apostelen, aan alle Christengelovigen en aan ieder van hen afzonderlijk, van beiderlei kunne, die zich waarlijk bekeren en biechten en door de

heilige communie gesterkt zijn, wanneer zij de voornoemde kerk, vanaf het begin van de eerste vespers van zowel het feest van die zelfde heilige Stephanus in de maand december, als ook van het feest van de Boodschap aan de Maagd Maria [op 25 maart] tot aan het ondergaan van de zon op de dag van de beide feesten, op een dusdanige devote manier zullen bezoeken en wanneer zij daar tot God gebeden zullen verrichten (uit r. 14b) voor de gelukkige staat en het behoud van u zelf (waarschijnlijk bisschop Wilhelmus) en van de Romeinse paus, die er op dat moment is, en van de Apostolische Stoel en tevens voor de verheffing van de heilige Roomse kerk en van het katholieke geloof en voor de onderdrukking van haar vijanden en voor de vrede, eendracht en eenheid, die onder de christelijke vorsten bewaard dient te worden, of op een andere manier (gebeden zullen verrichten), naar gelang het bij eenieder zijn devotie doet opkomen, waarmee zij zich op de genoemde dagen op de vastgestelde tijden zullen bezighouden, een volledige aflaat voor al hun zonden en voor iedere zonde van hen in het bijzonder en de vergiffenis daarvan, en wij schenken dit voor de huidige tijd, waarbij dit zal blijven voortduren in de tijden die nog komen.

Wij willen echter dat, indien aan dezelfde kerk de een of andere verschillende aflaat, die voor altijd of voor een bepaalde tijd, die nog niet afgelopen is, moet duren, door ons geschonken zou zijn, deze brief, die nu in uw handen ligt, volkomen zijn kracht verliest.

Gegeven te Rome bij de Sint Pieter, in het jaar van de Incarnatie van de Heer 1586, op de twaalfde juli (de idus van Juli valt op de 15e; inclusief geteld 4 dagen tevoren geeft dit de 12e), in het tweede jaar van ons pontificaat.

Bisschop Lindanus

In die betreffende periode behoorde Nijmegen tot het bisdom Roermond. Bisschop van Roermond was WILHELMUS LINDANUS (Willem Damas van der Lindt = Wilhelmus Damasi Lindanus, ofwel Wilhelmus de Dordraco). Geboren te Dordrecht in 1525, overleden in Gent op 2 november 1588.

In november 1578 trok Lindanus naar Rome waar hij met paus Gregorius XIII uitvoerig de situatie in de Nederlanden besprak.

Tijdens een tweede Romereis in 1584 en 1585 overleed Gregorius. Lindanus had vervolgens met opvolger Sixtus V overleg over het katholieke hervormingswerk in Duitsland en over zijn bisdom Roermond.

Eind 1585 aanvaardde Lindanus de terugreis vanuit Rome naar Nederland. Op 7 november 1585 bericht hij aan kard Baronius zijn behouden terugkeer en gaf een (bedroevend) verslag van de situatie in zijn bisdom.

Onder de bescherming der Spanjaarden hoopte Lindanus "tusschen de vijanden door" de stad Nijmegen te kunnen bezoeken. Dit gebeurde in 1586. In Nijmegen trof hij een toestand die minder ongunstig was dan op andere plaatsen. Naast een moedige bevolking vond Lindanus er een inschikkelijke magistraat met wie hij onderhandelde over herstel van de godsdienst. Hij bleef enige tijd in de stad, sprak met geestelijken en andere gelovigen en richtte enkele nieuwe parochies op. In november 1586 verliet hij de stad.

Het lijkt waarschijnlijk dat Lindanus zijn goede contacten met Rome gebruikt heeft om de bewoners van Nijmegen een extra stimulans te geven terug te keren naar het oude geloof. De bul / brief van Sixtus komt niet zomaar uit de lucht vallen, maar is een middel dat door Lindanus gericht is ingezet om de inwoners van Nijmegen terug te winnen voor het katholieke (=roomse) geloof..